

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

133:4 • 2013

Synas i sömmarna

Inledning, minitema mode

THERÉSE ANDERSSON* Göteborgs universitet

Tidsåtgång: 315 timmar. Avslöjandet går att läsa på den lilla informationstavlan, placerad snett framför den omsorgsfullt stylade skyltdockan. Kreationen dockan bär upp är en aftonklänning i chiffong och laméspetsar. Bodicen, beströdd med applikationer i metalliknande lyster föreställande votivbilder, ger klänningen en korsetterad struktur. Den tillhörande huvudbonaden är tillverkad i plexiglas och dekorerad med stjärnor och snäckor. Modellen heter "Ex-voto" och ingår i *haute couture*-kollektionen *Les Vierges* (vår/sommar 2007). Kreationen visar i kompositionen – historiska och multikulturella influenser, spel med sociala och estetiska normer, humor och, inte minst, tekniskt kunnande – upp avsaknad av entydiga betydelser, men visar omisskännligt upp dess upphovsmakare: Jean Paul Gaultier.

Den omsorgsfullt arbetade klänningen Ex-voto och den detaljrika kollektionen *Les Vierges* utgör delar av utställningen "The Fashion World of Jean Paul Gaultier: From the Sidewalk to the Catwalk", som visades på Arkitektur- och designcentrum i Stockholm sommaren 2013. Utställning, som snarare betraktades som en installation än ett retrospektiv, förevisade omkring 120 originalkreationer med accessoarer, framför allt *haute couture*, men även *prêt-à-porter*,¹ liksom scenkläder och filmkostymer.²

* Fil. dr i filmvetenskap, lektor vid Institutionen för Kulturvetenskaper

1. Med *haute couture* avses den högsta formen av sömnadskonst, vilken innebär att alla delar av en kreation måste utföras för hand. För att ett modehus ska erhålla *haute couture*-status fordras att det uppfyller krav gällande tillverkning, presentation och försäljning, reglerade av Chambre Syndicale de la Couture Parisienne i Paris. *Prêt-à-porter* avser industriell produktion och försäljning av färdigsydda kläder.

2. Filmer som Gaultier skapat kostymer till, och som visades som en del av utställningen, är bland annat: *Kocken, tjuven, hans fru och hennes älskare* (*The Cook, the Thief, His Wife and*

Klänningen "Ex-voto" ur haute couture-kollektionen Les Vierges (vår/sommar 2007) av Jean Paul Gaultier. "The Fashion World of Jean Paul Gaultier: From the Sidewalk to the Catwalk" (2013). Foto: Therése Andersson

Utställningen utgör ett exempel på det ökande intresse för kläder, mode och textil som gjort sig gällande under senare decennium, där utställningar på textil- och modeinriktade museer som Textilmuseet i Borås, Nordiska museet i Stockholm och Röhsska museet i Göteborg fått sällskap av bland annat utställningar på Hallwylska museet och Fotografiska i Stockholm. Inom den akademiska forskningen nationellt märks också ett ökat intresse för frågeställningar kring kläder, mode och textil, där discipliner med tidigt etablerad forskning kring mode,³ så som etnologi, filmvetenskap, historia och konstvetenskap nu har fått sällskap av modevetenskap. De problemställningar som behandlas är många och varierande – och inte sällan ämnesöverskridande – och berör exempelvis konsumtion och produktion av kläder och textilier, liksom konstruktioner av genus, klass och etnicitet kopplat till mode.

Med föreliggande minitema om mode träder *Historisk tidskrift* in i forskningsfältet och uppmärksammar pågående modeforskning med historiska perspektiv. Magdalena Petersson McIntyre ger i sin översikt, "Mode: vardagspraktik och tidsangivelse", en fördjupad och aktuell inblick i det nationella forskningsläget kring kläder, mode och textil satt i relation till den internationella forskningsfronten. Petersson McIntyre diskuterar forskningsområdets utveckling, val av studieobjekt och teoretiska förhållningssätt och här lyfts flera frågeställningar fram kring problematik som kroppslighet och diskurs, materialitet och semiotik, samt tillhörighet: makt och motstånd, för att nämna några.

Utifrån Petersson McIntyres redogörelse kan problemkomplex kring just tematiken tillhörighet: makt och motstånd – ofta i anknytning till konsumtion – framhållas som den tråd vilken förenar uppsatserna och essäerna i det här temanumret, där studieobjekt och källmaterial, tidsperioder och geografier annars skiljer sig åt. Med "tillhörighet: makt

Her Lover, Peter Greenaway, 1989); *Kika* (Pedro Almodóvar, 1993); *Det femte elementet* (*The Fifth Element / Le Cinquième Élément*, Luc Besson, 1997). Bland de scenkläder som Gaultier designat återfinns kreationer för Kylie Minogue och Madonna, exempelvis har Madonna lånat ut två av korsetterna från *Blond Ambition World Tour* (1990), burna i numren "Express Yourself" och "Like a Virgin", till utställningen.

3. Ett antal avhandlingar från början av 2000-talet kan illustrera hur dessa frågor behandlats inom olika discipliner och utifrån olika perspektiv och intresseområden: Orsi Husz, *Drömmars värde: varuhus och lotteri i svensk konsumtionskultur 1897–1939* (Stockholm 2004); Eva Knuts, *Något gammalt, något nytt: skapandet av bröllopsföreställningar* (Göteborg 2006); Therése Andersson, *Beauty Box: filmstjärnor och skönhetskultur i det tidiga 1900-talets Sverige* (Stockholm 2006); Viveka Berggren Torell, *Folkhemmets barnkläder: diskurser om det klädda barnet under 1920–1950-talen* (Göteborg 2007).

och motstånd” avses här skapandet av kulturella och sociala markeringar – både inkluderingar och exkluderingar – genom kläder, mode och textil, dess materialitet och kommunikativa aspekter. Tillsammans utgör dessa uppsatser och essäer ett utsnitt av historisk forskning kring kläder, mode och textil. Tilläggas kan att texterna till övervägande del behandlar klädpraktiker hos män, vilket vidare ger numret en inriktning mot maskulinitet, kläder, mode och makt.

I häftets första uppsats, ”En svensk verkstad för utländska lyxvaror: de kungliga pärlstickarna vid Gustav I:s hov 1523–1560” av Cecilia Candréus, utforskas, utifrån studier av samtida publicerade och opublicerade källor, inrättandet och betydelse av en pärlstickarverkstad vid Vasahovet. Candréus framhåller att en europeisk renässansfurste förväntades kunna mäta sig med sina gelikar vad gäller kunglig prakt och ståt, vilket fordrade, förutom ekonomiska medel och goda handelskontakter, hantverkare specialiserade på bland annat guldsmede, broderi, tapetvävning och måleri. Då Stockholm under den första delen av 1500-talet låg hopplöst efter stora europeiska huvudstäder som London och Paris i fråga om utbud av och tillgång på lyxvaror, kartlägger Candréus hur den unga Vasadynastin, för att hävda en ställning som ett framstående europeiskt furstehov, anslog stora medel för att rekrytera hantverkare utomlands i syfte att anlägga egna verkstäder och bygga upp en inhemsk kompetens för och av bland annat pärlstickare. Pärlstickare var den grupp av yrkesutövare vars kunnande och skicklighet bestod i utförandet av dyrbara broderier och som sådana var de en viktig beståndsdel för att ett hov, genom klädedräkt, kunde visa upp sin ställning. Broderad dräkt fungerade som en materiell – och visuell – markör för uttryck av makt.

Tematiken kring skapandet och upprätthållandet av makt materiellt som visuellt behandlas också, utifrån konsumtionsmönster, i Anna Sundelins uppsats ”The things you sent: mode och mellanhänder i den atlantiska världen under 1700-talet”. I uppsatsen studeras, utifrån brev och tidningsannonser, de strategier som de brittiska kolonisatorerna på Jamaica under senare delen av 1700-talet använde för att komma över moderiktiga varor från Europa, bland annat kläder och accessoarer, i syfte att visa upp och vidmakthålla en gentlemannastatus. Sundelin undersöker hur användandet av mellanhänder – släkt och vänner som brevledes gavs anvisningar för ombesörjandet av inköp och ansvar för att varor fraktades med nästa båt, och handelsmännens roll som importörer

av statusvaror och förmedlare av det rådande modet i Europa – fungerade som konsumtionsstrategier. Sundelin påvisar att inskeppandet av varor, som just moderiktiga kläder, från London och Paris var en följd av idén om en gentlemannamässig livsstil, vilket samtidigt innebar att det befintliga, inhemska hantverkskunnandet på Jamaika ignorerades. Det här gentlemannagörandet, genom import och bruk av europeiskt mode, handlade dels om att visa upp klassamhörighet med det övre sociala skiktet långt borta i England och dels om att markera makt gentemot den Jamaikanska befolkningen.

Kläder som markör i uttryck för klasstillhörighet och maskulinitet utgör också ämnet för Peter K. Anderssons essä "Posören på Petticoat Lane: om klädsel och kroppshållning i det sena 1800-talets gatuinteaktion", vilken behandlar klädpraktiker hos män i de mindre bemedlade samhällsskikten, de som tillbringade sina liv på gatorna inom Londons East End. Utgångspunkten för essän är den några minuter långa stadsfilmen *Petticoat Lane* från 1903, vilken skildrar klädmarknaden på gatorna i östra London en söndagsförmiddag. Stadsskildringar – eller *street scenes* – är ett av den tidiga, icke-fiktiva, filmens mest förekommande motiv, där de som uppehöll sig i området många gånger ombads visa upp sig för kameran och på så sätt gestalta ett gatuliv. Andersson uppmärksammar en av männen som, med platt keps på huvudet, snusnäduk runt halsen, pipa i mungipan, och med kavajslagen i handfast grepp, gång på gång återkommer i filmbilden, uppställd i enhetlig pose. Andersson spårar sedan förekomsten av den här posen i olika bildkällor – illustrationer, fotografier och rörliga bilder – från sekelskiftet och undersöker, i relation till klädesplaggen, dess kulturella praktiker, symbolik och kommunikativa processer. Hur kläder bars och användes betraktas som medel i en icke-verbal kommunikation som, på samma gång, visade upp samhörighet och åtskillnad, tillhörighet och motstånd bland männen i East Ends myllrande gatuliv.

I essän "Att vända kåpan efter vinden? Det protestantiska universitetet i Lund och det katolska symbolspråket" av Andreas Manhag och Hanna Wittrock behandlas ytterligare en variation på temat tillhörighet kopplat till makt och motstånd. Fallstudien har som utgångspunkt Lunds universitets purpurröda rektorsornat, viken skänktes av drottning Hedvig Eleonora 1668 i samband med universitetets invigning. Med hjälp av ingående beskrivningar av akademisk dräkt i relation till

skiftningar i det samtida modet, studeras hur europeiska universitet i samband med reformationen förvandlades till skådeplats för både friktion och samspel mellan två skilda system. Manhag och Wittrock undersöker hypotesen att protestantiska kyrkor och universitet, samtidigt som de tog ideologiskt avstånd från en katolsk ordning, imiterade dess symbolspråk, en praktik i vilken dräkten fick spela en framträdande roll: genom ändamålsenlig hopfogning av ideologiska uttryck i förhållande till tidens mode skapades nya hybridformer för akademisk dräkt, vilka kunde ge radikala förändringar ett sken av kontinuitet.

I ljuset av skenbarheten dras trådarna för tema mode ihop. Genom att syna modet i sömmarna: undersöka dess praktiker, materialitet och visuella uttryck, framträder en väv av transnationella och kulturella influenser satta i ständig rörelse – i olika hastigheter och riktningar – utan entydighet. En tillbakablick på Jean Paul Gaultiers kollektioner från sommarens utställning i Stockholm får avslutningsvis illustrera detta: den inledningsvis presenterade kreationen "Ex-voto" kan betraktas som ett löfte om att mode är mycket mer än vad det vid första anblick tycks vara.